

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΡΑΒΔΟΣ
ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΛΕΡΟΥ ΚΑΙ ΚΑΛΥΜΝΟΥ
Χ Ρ Υ Σ Α Ν Θ Ο Υ

Υ Π Ο
Δρος ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΠΑ
Ἐπισκόπου Ἐλενουπόλεως

Ἡ ποιμαντική αὕτη ράβδος (πατερίτσα) (πίν. Ι), εὕρισκομένη σήμερα ἐν Ἀθήναις, εἶναι κτῆμα τοῦ Θεοφ. Ἐπισκόπου Κλαυδίουπόλεως¹ Ἀνδρέου Πανταλέοντος², καθηγητοῦ καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Γυμνασιακοῦ Τμήματος τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης³.

Εἶναι πολύτιμος κυρίως ὡς πρὸς τὴν ὕλην κατασκευῆς αὐτῆς, καθ' ὅτι ἡ ἄσπις καὶ οἱ τέσσαρες εἰρμολοὶ αὐτῆς εἶναι ἐξ ἔλεφαντόδοντος⁴, ἐνῶ οἱ τρεῖς κόμβοι καὶ τὰ ἐκατέρωθεν αὐτῶν κυλινδρικὰ ἐλάσματα, τὰ περιβάλλοντα τὰ ἄκρα τῶν εἰρμῶν, ὡς καὶ τὸ κάτω ἄκρον τῆς εἶναι ἐξ ἐπιχρύσου ἀργύρου, οὕτως ὥστε τὰ δύο αὐτὰ ὕλικα κατασκευῆς νὰ ἐναλλάσσονται. Ἐκ τῶν τεσσάρων εἰρμῶν αὐτῆς οἱ δύο (πρῶτος καὶ τρίτος) εἶναι τοῦ αὐτοῦ μήκους, ὁ εἷς (τέταρτος) ὀλίγον μεγαλύτερος καὶ ὁ εἷς (δεύτερος) σχεδὸν διπλάσιος τοῦ πρώτου καὶ τρίτου. Ἡ περίμετρος τῶν εἶναι κυκλική.

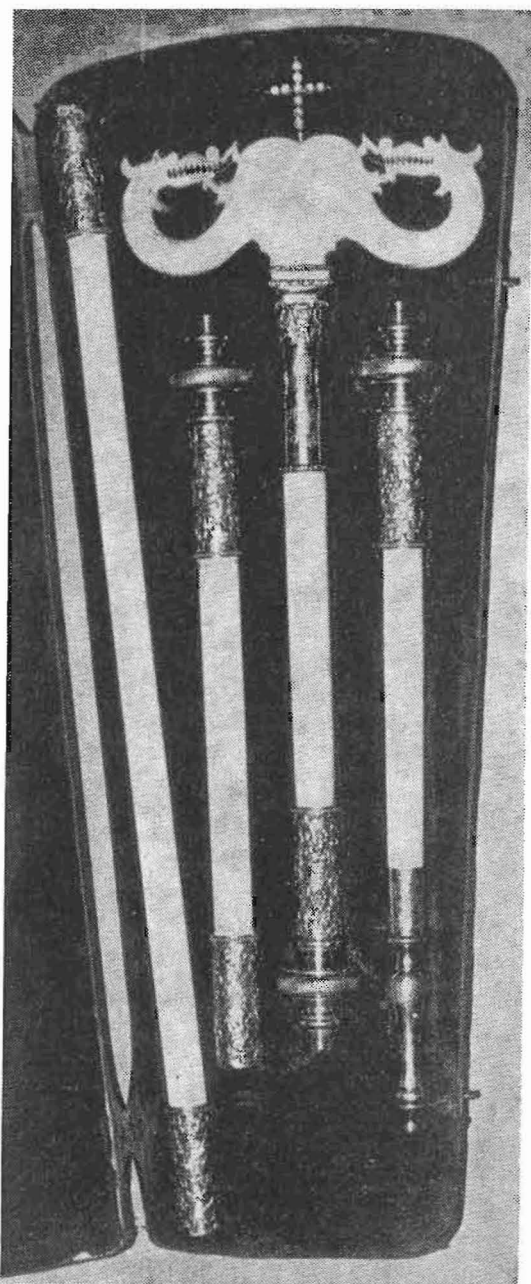
Ἡ ἄσπις τῆς ράβδου ἀποτελεῖται, ὡς συνήθως ἀπὸ τοῦ 18ου κυρίως αἰῶνος, ἐκ δύο διδύμων καὶ ἀντιμετώπων ὄψεων, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπάρχει

1. Περὶ τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης ἰδὲ Μ. Κλεωνύμου—Χ. Παπαδοπούλου, Βιθυνικὰ ἢ ἐπίτομος μονογραφία τῆς Βιθυνίας καὶ τῶν πόλεων αὐτῆς, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867, 37, 51, 100-101. Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Ἀθήνησιν 1885, Β, 456, 460, 474, 499. —, Βιθύνιον, Ἐλευθερουδάκη Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν 3 (1938) 257. Θ. Φιλιππαίου, Ἀρχιμ., (Μαντινείας καὶ Κυνουρείας), Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπισκοπαὶ καὶ Ἐπίσκοποι (1883-1960), Θεολογία 32 (1961) 85.

2. Ὁ γράφων εὐχαριστεῖ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὸν σεβαστὸν αὐτοῦ διδάσκαλον διὰ τὴν βοήθειαν, τὴν ὅποιαν παρέσχεν αὐτῷ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης μελέτης.

3. Β. Θ. Σ τ α υ ρ ἰ δ ο υ, Ἡ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, Ἀθήναι 1968, Β, 102.

4. Πρβλ. καὶ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον τοῦ ἔτους 1733 τοῦ Σκευοφύλακος τῆς Ἱ. Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου, ἡ ὅποια ἀνῆκεν εἰς τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γεράσιμον (1733-1759). Α. Ταρσοῦλη, Δωδεκάνησα, Ἀθήναι 1948, Β, 34.

σταυρός⁵, ἐξ ἐκάστης πλευρᾶς αὐτοῦ πεποικιλμένος διὰ δέκα κοινῶν ἀχρῶν ἐκ μολυβδούχου ὑάλου στρογγύλων λίθων. Ἡ χρῆσις τοιούτων λίθων συχνάκις ἐμφανίζεται εἰς τὰς κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους κατασκευαζομένας ποιμαντικὰς ράβδους, μίτρας, ἐγκόλπια, σταυρούς κλπ. ἄμφια, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ παλαιότερα τοιαῦτα, ἅτινα ἦσαν διακεκοσμημένα διὰ πολυτίμων λίθων, μαργαριταρίων καὶ σμάλτων⁶.

Ἐπὶ τοῦ κέντρου τῆς ἀσπίδος ὑπάρχουν ἀνάγλυφοι αἱ παραστάσεις τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς καὶ τῆς Ἀναστάσεως ἐκ τῆς ἐτέρας⁷. Ἡ παράστασις τῆς Ἀναστάσεως εἰκονίζεται οὐχὶ κατὰ τὸν βυζαντινὸν εἰκονογραφικὸν τύπον τῆς εἰς Ἄδου Καθόδου τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ κατὰ τὸν δυτικὸν τοιοῦτον, παριστῶντα τὸν Χριστὸν ἐκπηδῶντα ἐκ τοῦ τάφου καὶ κρατοῦντα τὴν σημαίαν τῆς νίκης, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖται τὸν 11ον αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἐπεβλήθη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξ ἐπιδράσεως δυτικῆς καὶ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον εἰκονογραφίαν⁸.

Ἐπὶ τοῦ κατωτέρου τμήματος τοῦ ὑπὸ τὴν ἀσπίδα ἐπιχρῶσου ἐλάσματος ὑπάρχει ἐγγράφατος ἢ ἀκόλουθος μεγαλογράμματος κτητορικῆ ἐπιγραφῆ:

5. Κατὰ τὰ «καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωυσῆν· ποιήσον σεαυτῷ ὄφιν καὶ θές αὐτὸν ἐπὶ σημειοῦ, καὶ ἔσται ἐὰν δάκῃ ὄφιν ἀνθρώπου, πᾶς ὁ δεδηγμένος ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται». Ἀριθ. 21,8. αἴτιδὸν ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ θφεις...» Ματθ. 10,16.

6. Πρβλ. Sabas, Sacristie patriarchale dite synodale de Moscou, Μόσχα 1865, 11, 12, 15, 17. O. Tafraли, Le trésor byzantin et roumain de Poutna, Παρίσι 1925, 47-48. Γ. Α. Σωτηρίου, Κειμήλια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν Ἀθήναις 1937, 41, 43, 48, 51, 54-56. L. Mirkovic, Crkveni umetnički vez, Βελιγράδιον 1940, 34, 35. Α. Ταρσοῦλη, Δωδεκάνησα, Ἀθήναι 1948, Β, 32-34.

7. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν μέχρι ἡμῶν διασωθέντων ποιμαντικῶν ράβδων, ἐπὶ τῆς ἀσπίδος ἢ τῶν εἰρμῶν αὐτῶν ἀπαντῶσιν αἱ ἀκόλουθοι, ἀνάγλυφοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παραστάσεις: 1— ἐκ τοῦ Χριστολογικοῦ κύκλου α) Δωδεκάορτον (ὁ Εὐαγγελισμός, ἡ Γέννησις, ἡ Ὑπαπαντή, ἡ Βάπτισις, ἡ Μεταμόρφωσις, ἡ Ἐγερσις τοῦ Λαζάρου, ἡ Βασιφόρος, ἡ Σταύρωσις, ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος, ἡ Πεντηκοστή, ἡ Ἀνάληψις καὶ ἡ Κοίμησις), β) Λοιπὰ θέματα τοῦ Χριστολογικοῦ κύκλου (ὁ Ἰησοῦς Χριστός), 2— ἐκ τοῦ Θεομητορικοῦ κύκλου, θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν Θεοτόκον (ἡ Θεοτόκος), 3— ἐκ τοῦ Ἀγιολογικοῦ κύκλου (οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Ἐπίσκοποι), 4— ἐκ τῶν Διακοσμητικῶν θεμάτων (φυτικὸς διάκοσμος, κληματαίς, γεωμετρικὰ μοτίβα). Τέλος ἀπαντῶσι καὶ ἐπιγραφαί. Γ. Λαμπάκη, Κατάλογος καὶ ἱστορία τοῦ Μουσείου τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης μετ' εἰκόνων, ἐν Ἀθήναις 1902, 42-44. —, Ἱερὰ κειμήλια ναῶν καὶ μονῶν τῶν ἀνταλλαξιμῶν, Ἀθήναι 1930, εἰκ. 14. Γ. Α. Σωτηρίου, Ἔργ. μνημ. εἰκ. 14, πίν. 40. Τοῦ Αὐτοῦ, Ποιμαντικὴ ράβδος τοῦ Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως Νεοφύτου, Ὁρακικὰ 12 (1939) εἰκ. 1, 2, Σ. Α. Παπαδοπούλου, Πάτρις. Ἰ. Μονὴ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, Ἀθήναι ἄ.ἔ. εἰκ. 38, 39.

8. Κ. Α. Κ α λ ο κ ὄ ρ η, Ἡ οὐσία τῆς Ὁρθόδοξου Ἀγιογραφίας, Ἀθήναι 1960, 36-40. R. Lange, Die Auferstehung, Ρέκλιγκχάουζεν 1966, 5 κ. ἔ.

ΚΤΗΜΑ ΜΗΤΡΟΠ: ΛΕΡΟΥ
ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ⁹, † 1890

Ἐξ αὐτῆς ἐξάγεται, ὅτι ἡ ποιμαντικὴ ράβδος ἀνῆκεν εἰς τὸν ἐκ Βυζαντίου ὁρμώμενον Μητροπολίτην Λέρου καὶ Καλύμνου¹⁰ Χρυσάνθον. Ἀκολουθῶς περιῆλθεν αὐτῇ πιθανῶς εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Μητροπολίτου Τραπεζούντος (1913-1938) καὶ εἶτα Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (1938-1941) Χρυσάνθου¹¹, ὅτε εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι οἱ δύο πρῶτοι κάτοχοι τῆς ἔφερον τὸ ὄνομα Χρυσάνθος.

Ἐπὶ τῶν ἐπιχρῦσων ἐλασμάτων ὑπάρχει ἀνάγλυφος κληματις¹² καλῆς τέχνης, ἐνῶ οἱ εἰρῶμοι παραμένουν ἄνευ διακόσμου, δημιουργουμένης οὕτω μιᾶς ἐντυπωσιακῆς καὶ ἐνδιαφεροῦσης ἀντιθέσεως (Kontrast) λείου καὶ ἀναγλύφου, ἡ ὁποία ἐνισχύει ἀσφαλῶς τὴν ἀντίθεσιν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ χρυσελεφάντινος ποιμαντικὴ αὐτῆ ράβδος, τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ὑλικῶν κατασκευῆς αὐτῆς (ἐπίχρυσος ἄργυρος = μέταλλον—ἐλεφαντόδουρος=ζωϊκὸν προϊόν)¹³, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως χρωμάτων (κιτρινωπὸν λευκὸν—χρυσοῦν). Τοιοῦτοτρόπως τέμνεται ὁ κατακόρυφος χαρακτήρ τῆς ράβδου διὰ τῶν ἐπιχρῦσων ἐγκαρσίως

9. Τὸ ἐπίθετον τοῦτο πολλάκις ἐμφανίζεται συνδεόμενον μετὰ τοῦ ὀνόματος λαϊκῶν, μοναχῶν καὶ κληρικῶν, ὡς Λεόντιος ὁ Βυζάντιος (1ον ἡμισυ τοῦ 6ου αἰῶνος), Στέφανος ὁ Βυζάντιος (518-527), Σκαρλάτος Βυζάντιος (1798-1878), Μητροφάνης Γ' ὁ Βυζάντιος (1517/20-1580), Γερμανὸς Δ' ὁ Βυζάντιος (1788-1853) κ.ἄ. καὶ σημαίνει τὸν κάτοικον τοῦ Βυζαντίου. Πρβλ. Γεναδίου, Ἡλιοπόλεως καὶ Θείρων, Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ἀθῆναι 1953, Α, 5-9.

10. Ἡ Ἱερὰ αὕτη Μητρόπολις τῶν Δωδεκανήσων, ἔχουσα τὴν ἄμεσον νομοκανονικὴν αὐτῆς ἐξάρτησιν ἐκ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, περιλαμβάνει τὰς νήσους Λέρον, Κάλυμνον, Ἀστυπαλαίαν καὶ τὰς νησίδας Τέλενον καὶ Ψέριμον. Κ. Α. Βαβούσκου, Ἡ νομοκανονικὴ ὑπόστασις τῶν Μητροπόλεων τῶν Νέων Χωρῶν, Θεσσαλονίκη² 1973-17-18. Περὶ αὐτῆς ἰδὲ Τ. Α. Γριτσοπούλου, Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπαλαίας Μητρόπολις, Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία 8 (1966) 241-245. Ε. Ι. Κωνσταντινίδου, Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Δωδεκανήσου, Ἀθῆναι 1968, 132-135, 144-146. Τοῦ Αὐτοῦ, Ἡ ἐν Δωδεκανήσῳ ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1970, 70-79 μετὰ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας.

11. Περὶ αὐτοῦ ἰδὲ Ι. Χ. Κωνσταντινίδου, Χρυσάνθος, Ὁρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία 12 (1968) 397-401.

12. Κατὰ τὰ ἀ' Ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή...» Ἰωάν. 15, 1. «ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ὑμεῖς τὰ κλήματα». Ἰωάν. 15, 5. Ἐκτὸς τούτου σημειωτέον, ὅτι τὸ μοτίβον τῆς κληματιδος λόγῳ τῆς ἀναρριχητικῆς αὐτῆς ἱκανότητος, φαίνεται καταλληλότερον πρὸς διακόσμησιν τῶν ποιμαντικῶν ράβδων. Πρβλ. καὶ τὴν ράβδον τοῦ ἀρχιερέως Ναυπάκτου. Γ. Α. Σωτηρίου, Κεμήλια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν Ἀθήναις 1937, 55 πίν. 40.

13. Ἡ χρῆσις ἀμφοτέρων τῶν ὑλικῶν τούτων δι' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔργον ἦτο γνωστὴ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησι, ὡς τοῦτο πιστοποιεῖται καὶ ἐκ τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς. Α. Rumpf. Archäologie (Sammlung Göschen 539), Βερολίνον 1956, Β, 48-49.

τμημάτων. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη παρατηρεῖται εἰσέτι καὶ εἰς τὸ εἰκονογραφικὸν περιεχόμενον τῆς ἀσπίδος τῆς ράβδου: Σταύρωσις (θάνατος, ἥττα) — Ἀναστασις (ζωή, νίκη). Τὸ μόνον κοινὸν σημεῖον ἀμφοτέρων τῶν ὑλικῶν εἶναι ὁ πολύτιμος αὐτῶν χαρακτήρ. Ἀνεξαρτήτως τούτων ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς τῶν συμβολισμῶν τῆς ποιμαντικῆς ράβδου εἶναι ὁ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ¹⁴, τότε ἢ ἐπ' αὐτῆς παράστασις τῆς Σταυρώσεως δὲν εἶναι τυχαία. Ὡσαύτως καὶ ἡ παράστασις τῆς Ἀναστάσεως συνδέεται πρὸς τὴν εὐχὴν ἐνδύσεως τῆς ράβδου. «Ράβδον δυνάμει ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυριεύει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου»¹⁵.

Ἡ διατήρησις αὐτῆς εἶναι καλή. Ρῆγμα παρουσιάζεται μόνον ἐπὶ τοῦ ἐλεφαντοστοῦ τοῦ πρώτου εἰρμοῦ, καίτοι τὸ ὑλικὸν τοῦτο εἶναι λίαν εὐθικτον¹⁶. Φυλάσσεται ἐντὸς τῆς ξυλίνης καὶ ἔσωθεν δι' ἐρυθροῦ βελούδου ἐφωδιασμένης θήκης αὐτῆς.

Εἶναι ἔργον μετ' ἐπιμελείας ἐκτελεσθέν.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὸν πρώτον κτήτορα τῆς ράβδου Χρῦσανθον τὸν Βυζάντιον σημειωτέα τὰ ἐξῆς: Οὗτος Ἀρχιμανδρίτης ἀρχικῶς ἠκατὰ θερμὴν αἰτησὶν τῶν Ἐνοριτῶν Χριστιανῶν τῆς ἐν Ὑψωμαθελίῳ Ἱερᾶς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου ...» ἐξελέγη τιτουλάριος ἐπίσκοπος Ἀβύδου. Ἡ χειροτονία ἐγένετο ἐν τῷ Ἰ. Ναῶ Ἀγ. Κωνσταντίνου Ὑψωμαθελίῳ ὑπὸ τῶν Μητροπ. Κυζικίου, Λαρίσης καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀναστασιουπόλεως τῇ 5 Σεπτεμβρίου 1874. Διετέλεσεν ἀρχιερατικῶς προϊστάμενος Ὑψωμαθελίῳ¹⁷. Ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Ἀβύδου παρέμεινεν μέχρι τῆς 31ης Ἰουν. 1885¹⁸. Μετέπειτα ἐξελέγη Μητροπολίτης Νευροκοπίου καὶ Ζιχνῶν, γενόμενος ὁ δευτερός ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἐπαρχίας ταύτης «Ἰγνατίου πρὸς Κύριον ἐκδημήσαντος καὶ εἰς τὰς οὐρανίας μονὰς μεταστάντος»¹⁹ (29 ἢ 31 Ἰαν. 1885-20 Ὀκτ. 1888). Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Νευροκοπίου προήχθη εἰς Μητρόπολιν. Ἀκολούθως μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Λέρου καὶ Καλύμνου²⁰, «Δανιὴλ πρὸς Κύριον

14. Συμῶν Θεσσαλ., Περὶ τῆς Ἱερᾶς λειτουργίας, PG 155, 257B «...καὶ τελευταῖον τὸν Σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ δηλοῖ καὶ τὸ τρόπαιον, ἐν ᾧ καὶ νικῶμεν, καὶ στηριζόμεθα, καὶ ὀδηγοῦμεθα... καὶ τοὺς πολεμικοὺς διώκομεν...».

15. Ψαλμ., 109, 2. Ν. Π. Παπαδοπούλου, Ἡ θεία λειτουργία, ἔκδ. Μ. Ι. Σαλιβέρου, Ἀθῆνα ἔ.ἔ. 36. Πρβλ. Συμῶν Θεσσαλ., Ἔργ. μνημ. 257B.

16. Α. R u m p f, Ἔργ. μνημ. Β, 49.

17. Α. Τ σ α κ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἀρχιμ., (Μιλῆτου), Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι κατὰ τοὺς κώδικας τῶν ὑπομημάτων τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Ὁρθοδοξία 33 (1958) 26.

18. Θ. Φιλίππου, Ἔργ. μνημ., Θεολογία 32 (1961) 83.

19. Α. Τ σ α κ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἔργ. μνημ. 164.

20. Τ. Α. Γρ(ιτσοπούλου), Νευροκοπίου καὶ Ζιχνῶν, Μητρόπολις, Ὁρησκειτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία 9 (1966) 437.

ἐκδημήσαντος καὶ εἰς τὰς οὐράνιαις μονὰς μεταστάντος ὀνομασθεὶς πρόεδρος Λέρνης, ὑποδείξει τοῦ Μητροπολίτου Ρόδου Γρηγορίου»²¹, ἣν ἐποίμανεν μεταξὺ τῆς 20ῆς Ὀκτ. 1888—Ἰουν. 1894, ὅτε καὶ παρητήθη²². Εἶναι ὁ πρῶτος Μητροπολίτης Λέρου καὶ Καλύμνου μετὰ δεκατέσσαρας ἄλλας ἑκατονταετηρίδας²³ καὶ τοῦτο διότι ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου Ε' (1887-1891) ἐν ἔτει 1888, μηνὶ Νοεμβρίῳ ἡ ἐπισκοπὴ Λέρνης (=Λέρου), ἡ ὁποία ὑπέκειτο εἰς τὴν Μητρόπολιν Ρόδου, προήχθη τῇ αἰτήσῃ τῶν νήσων εἰς Μητρόπολιν Λέρου καὶ Καλύμνου²⁴, προσλαβοῦσα τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα. Ὁ θρόνος δὲ αὐτὸς ἐν τῷ τελευταίῳ Συνταγματικῷ καταλέγεται τρίτος καὶ ἑβδομηκοστὸς²⁵ ἐπὶ συνόλου ὀγδοήκοντα τεσσάρων Μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τέλος ἐξελέγη Μητροπολίτης Κορυθαῖς α' Ἀνθίμου μετενεχθέντος εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγ. Μ. Λέρου καὶ Καλύμνου» (26 Ἰουλ. 1894-Μάρτιος 1895), ὅτε καὶ παρητήθη²⁶.

21. Γερμανοῦ, Σάρδεων, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς ἐκκλησίας Δωδεκανήσου, Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 36 (1937) 335-336, Α. Τσακοπούλου, Ἔργ. μνημ. 173.

22. Φιλιππαίου, Ἔργ. μνημ., Θεολογία 31 (1960) 534, 544. Τ. Α. Γριτσοπούλου, Λέρου, Καλύμνου καὶ Ἀστυπάλαιας Μητρόπολις, Ὄρησκευτικὴ καὶ Ἱστορικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία 8 (1966) 243. Ε. Ι. Κωνσταντινίδου, Συμβολὴ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τῆς Δωδεκανήσου, Ἀθήναι 1968, 79.

23. Μ. Ι. Γεδεών, Ἡ Μητρόπολις Λέρου καὶ Καλύμνου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 9 (18-99) 120.

24. Ὁ σχετικὸς Πατριαρχικὸς καὶ Συνοδικὸς Τόμος ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ, Σάρδεων, Ἔργ. μνημ. 332-334 καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Ε. Ι. Κωνσταντινίδου, Ἔργ. μνημ. 144-146.

25. —, Τὸ ἐν χρῆσει Συνταγματικὸν τῶν ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, 1907, 8. Α. Γ. Ζερλέντου, Ἱστορικαὶ ἔρευναὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἐν Ἐρμουπόλει 1913, Α, 50.

26. Α. Τσακοπούλου, Ἔργ. μνημ. 293, 294. Φ. Φιλιππαίου, Ἔργ. μνημ., Θεολογία 32 (1961) 82.